

ANNEX II. ACTUALISATIE ARTIKEL 4 STRATEGIE

1. Introductie

In december 2012 is de REE, de Richtlijn Energy Efficiëntie, vastgesteld. Deze richtlijn is geïntroduceerd met de bedoeling om het energieverbruik met 20% te doen verminderen in 2020. Deze strategie van energie-efficiëntie richt zich op allerlei beleidsvelden; in deze Annex wordt ingegaan op de gevraagde lange termijn strategie op het gebied van renovatie van gebouwen, zoals beschreven in artikel 4 van de EED.

2. REE artikel 4

In artikel 4 van de REE wordt van de lidstaten gevraagd een lange termijn strategie op te stellen voor de renovatie van gebouwen.

Renovatie van gebouwen

De lidstaten stellen een langetermijnstrategie vast om in te zetten op investeringen in de renovatie van het nationale, openbare en particuliere bestand van woningen en bedrijfsgebouwen. Deze strategie houdt het volgende in:

- a) een overzicht van het nationale gebouwenbestand, waar passend op basis van statistische steekproefneming;*
- b) de bepaling van kosteneffectieve aanpakken van betreffende renovaties naargelang van het bouwtype en het klimaat- type;*
- c) beleid en maatregelen om kosteneffectieve grondige renovatie van gebouwen, onder meer in gefaseerde vorm, te stimuleren;*
- d) een toekomstgerichte perspectief om investeringsbesluiten van particulieren, de bouwsector en financiële instellingen te begeleiden;*
- e) een op feitelijke gegevens gebaseerde raming van de verwachte energiebesparing en van de voordelen in ruimere zin.*

Een eerste versie van de strategie wordt uiterlijk 30 april 2014 bekendgemaakt; de strategie wordt vervolgens om de drie jaar geactualiseerd en telkens als onderdeel van de nationale energie-efficiëntieplannen aan de Commissie voorgelegd.

De basis van het Nederlandse antwoord op deze gevraagde lange termijn strategie wordt gevormd door het in 2013 gesloten Energieakkoord, dat onderschreven is door zo'n 40 partijen, publiek en privaat, met stevige ambities, doelen, intenties en afspraken ten aanzien van energiebesparing op vele terreinen in Nederland, voor de korte, middellange en lange termijn. Naast het uitvoeren van het Energieakkoord wordt ander staand beleid op het gebied van energiebesparing verder de komende jaren uitgevoerd.

Eind 2016 heeft het Kabinet de Energieagenda gepresenteerd. Hierin zijn de lijnen voor de lange termijn, richting 2050 uitgezet. Deze zullen de komende tijd concreter worden gemaakt en na 2020 de met het Energieakkoord ingezette beweging voortzetten en versterken.

Leeswijzer

Vraag a) wordt beantwoord door:

- Bijlage 8.a. Energiebesparing: Een samenspel van woning en bewoner – Analyse van de module Energie WoON 2012,

- Bijlage 8.b. Verbetering referentiebeeld utiliteitssector (voorraadgegevens, energiegebruik, besparingspotentieel, investeringskosten, arbeidsinzet).
- 'Monitor Energiebesparing Gebouwde Omgeving 2015¹ (RVO, 2016)'. Dit document bevat informatie over de gebouwenvoorraad en het energiegebruik en energiebesparingen in de gebouwde omgeving.
<https://www.rvo.nl/sites/default/files/2016/11/Monitor%20energiebesparing%20gebouwde%20omgeving%202015.pdf>
- 'Nationale Energieverkenning 2016² (ECN, 2016)'. De Nationale Energieverkenning zet de staat van het Nederlandse energiesysteem in internationale context uiteen. Het beschrijft de meest belangrijke ontwikkelingen en schetst een vooruitzicht op basis van bestaand en voorgesteld beleid. Pagina's 130-151 gaan over de gebouwde omgeving.
http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2016-nationale-energieverkenning-2016_2070.PDF
- 'Staat van de Woningmarkt 2016³ (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2016)'. De Staat van de Woningmarkt geeft informatie over woningen. Op pagina 14 is een overzicht gegevens van de energieprestatie van de woningvoorraad.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/10/31/rapport-staat-van-de-woningmarkt-2016>

Vraag b wordt beantwoord door:

- Bijlage 8.a. Energiebesparing: Een samenspel van woning en bewoner – Analyse van de module Energie WoON 2012,
- Bijlage 8.b. Verbetering referentiebeeld utiliteitssector (voorraadgegevens, energiegebruik, besparingspotentieel, investeringskosten, arbeidsinzet).
- Documenten bij het kostenoptimaliteitsonderzoek⁴ (DGMR, 2012):
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/nl_cost-optimal_2013_nl_update_0.zip
- De overheid heeft drie instrumenten ontwikkeld om de kosten en baten van energiebesparingsmaatregelen te berekenen:
  - Met de 'reguliere verkenner' kunnen woningeigenaren de kosten en baten betekenen van energiebesparingsmaatregelen voor hun woning, maar kunnen zij ook advies krijgen over welke maatregelen genomen kunnen worden om een hogere

¹ Versie 2016 is beschikbaar sinds december 2017 via:

https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj81eCHoJ_eAhUJLFAKH55aAoAQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.rvo.nl%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F2018%2F03%2FMonitor-Energiebesparing-Gebouwde-Omgeving-2016.pdf&usg=AOvVaw1MGakMPJ8KEUS9XCCDS9mw

² Versie 2017 is beschikbaar sinds oktober 2017 via: http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2017-nationale-energieverkenning-2017_2625.PDF

³ Versie 2017 is beschikbaar sinds november 2017 via:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/11/01/rapport-%CB%9Dstaat-van-de-woningmarkt-2017%CB%9D>

⁴ In 2018 is er een nieuw kostenoptimaliteitsonderzoek uitgevoerd :

https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/nl_2018_cost-optimal_en_version.zip

energieprestatieklasse te bereiken (bv. van F naar D of B naar A).

<https://energiebesparingsverkenner.rvo.nl/#>

- Met de 'verkenner hoge ambities' kunnen woningeigenaren advies krijgen over hoe hun woning bijna energieneutraal kan worden en kunnen zij informatie krijgen over de kosten en baten van verschillende energiebesparingsmaatregelen. Woningeigenaren kunnen ook advies krijgen over alternatieven voor gasgestookte verwarmingsinstallaties. <https://energiebesparingsverkenner.rvo.nl/#>
- Met de 'energiebesparingsverkenner kantoren' kunnen eigenaren van kantoren informatie krijgen over het bereiken van een energielabelklasse van 'C'. <https://energieslag.rvo.nl/files/view/51151588/Energiebesparingsverkenner%20Kantoren>

De vragen c), d) en e) worden door middel van het Energieakkoord en de Energieagenda beantwoord. De verschillende relevante onderdelen ten behoeve van een renovatiestrategie voor de gebouwde omgeving worden in de onderdelen 3. tot en met 7. behandeld en besproken. Bijlagen 8.d. Achtergronddocument bij doorrekening SER Energieakkoord – sector Gebouwde omgeving en 8.e Beoordeling Intensiveringspakket Energieakkoord en de bijlagen 8.f 1 tot en met 6 (Nationale Energieverkenningen 2014 t/m 2016, Evaluatie Energieakkoord 2016 en de Voortgangsrapportage 2016) bieden meer informatie over de doorrekening van het Energieakkoord, de effecten daarvan en de verwachte energiebesparing en gerealiseerde energiebesparing in de gebouwde omgeving.

3. Het Energieakkoord en de Energieagenda

3.1 Energieakkoord

In september 2013 is het Energieakkoord voor duurzame groei getekend door ruim 40 partijen in Nederland die actief zijn op het terrein van energie-efficiëntie en duurzame energieopwekking. De partijen leggen hierin de basis voor een breed gedragen, robuust en toekomstbestendig energie- en klimaatbeleid.

Met het Energieakkoord wordt sterk ingezet op energie-efficiëntie. Dit is van groot belang omdat energie-efficiëntie niet alleen bijdraagt aan de voorzieningszekerheid en de reductie van de CO₂-uitstoot, maar ook zorgt voor een lagere energierekening voor burgers en bedrijven en voor een stevige werkgelegenheidsimpuls, in het bijzonder in de bouwsector.

De gemaakte afspraken moeten opgeteld leiden tot een besparing van 100 PJ in 2020 en geven tevens invulling aan de Europese verplichting om in de periode 2014-2020 gemiddeld 1,5% te besparen op het finale energieverbruik.

Energiebesparing in de gebouwde omgeving

Energiebesparing in de gebouwde omgeving is een belangrijk onderdeel van het Energieakkoord. In de gebouwde omgeving zijn er namelijk kansen om te komen tot een aanzienlijke energiebesparing. De partijen die hebben getekend, hebben de bestaande doelstellingen herbevestigd:

- de doelstellingen uit de Europese energie-efficiëntie richtlijn (EED), de herziening van de richtlijn energieprestatie van gebouwen (EPBD) en de richtlijn Ecodesign;

- bestaande bouw: 300.000 bestaande woningen en andere gebouwen per jaar minimaal twee labelstappen laten maken;
- nieuwbouw: bijna-energie neutraal vanaf 2020 (en vanaf 2018 reeds voor overheidsgebouwen) conform de EPBD-richtlijn;
- huur: gemiddeld label B in de sociale verhuur en minimaal label C voor 80% van de particuliere verhuur in 2020.

Met name de eerste bullet is erg belangrijk: In het Energieakkoord worden de doelstellingen uit de EED herbevestigd. Voor artikel 4 van de EED zijn de tweede en vierde bullet vooral van belang. En daar waar renovatie niet meer opgaat, zorgt nieuwbouw voor bijna-energie neutraal (derde bullet).

Het Energieakkoord richt zich op een reductie van 80-95% van de CO₂-uitstoot in 2050 en een aandeel van 16 procent in hernieuwbare opwekking in 2023. In het kader van de mondiale klimaatafspraken heeft Nederland zich uitgesproken voor ten minste 40% CO₂-reductie in 2030. In het Energieakkoord is voor gebouwen afgesproken dat in 2030 wordt gestreefd naar ten minste gemiddeld energielabel A. Alle nieuwe gebouwen moeten volgens de richtlijn EPBD vanaf 2020 bijna-energie neutraal zijn.

3.2 Energieagenda

Eind 2016 heeft het Kabinet de Energieagenda gepresenteerd. Hierin zijn de lijnen voor de lange termijn, richting 2050 uitgezet. Energiebesparing in de gebouwde omgeving wordt hierin meegenomen onder 'Energie voor ruimteverwarming'.

Energie voor ruimteverwarming in de gebouwde omgeving

De belangrijkste pijlers van het beleid gericht op CO₂ neutrale lage temperatuurverwarming in 2050 voor Nederland, zoals beschreven in de Energieagenda, zijn vergaande reductie van de warmtevraag door middel van energiebesparing en sterke vermindering van het gebruik van aardgas via het stimuleren en inpassen van duurzaam opgewekte elektriciteit en duurzame warmte. Het kabinet bereidt wettelijk verplichtende maatregelen voor, zoals een minimum energielabel voor corporatiewoningen en kantoren. Verkend wordt of dit ook voor andere vastgoedsectoren toepasbaar is. Voorts continueert en verbreedt het kabinet het stimuleren van besparing door middel van voorlichting, subsidies (zoals de Stimuleringsregeling Energiebesparing Eigen Huis), laagrentende leningen (zoals het Nationaal Energiebespaarfonds), en ondersteuning van innovatieve aanpakken. De komende jaren zullen de wettelijke en bestuurlijke randvoorwaarden worden gecreëerd om aardgas in de gebouwde omgeving sterk te verminderen, onder meer doordat grootschalige warmtenetten op vergelijkbare wijze worden gereguleerd als elektriciteits- en gasnetten en doordat gemeenten (mede) verantwoordelijk worden voor de strategische uitwerking.

4 Strategie en realisatie

4.1 Strategie

Uitgangspunt van het Energieakkoord is dat gebouweigenaren - dus woningcorporaties, burgers, bedrijven, instellingen en overheden - zelf belang hebben bij en verantwoordelijkheid nemen voor energiebesparing, maar daarbij wel ondersteuning nodig hebben. Een gecoördineerde inzet van Rijk, gemeenten, aannemers, bouwers, installatiebedrijven, banken, gebouweigenaren en verhuurders is

hiervoor nodig. Gekozen is voor een combinatie van *voorlichting en bewustwording, ontzorging en financieringsondersteuning*.

Voor de langere termijn is in de Energieagenda de strategie beschreven om te komen tot CO2 neutrale lage temperatuurverwarming in 2050 in Nederland. Het vergaand terugbrengen van het gebruik van aardgas in de gebouwde omgeving is een besluit met grote consequenties. De uitwerking van strategieën zal op regionaal niveau gaan plaatsvinden, omdat de alternatieven voor ruimteverwarming in de gebouwde omgeving op regionaal en lokaal niveau kunnen verschillen. Energiebesparing zal onderdeel gaan worden van deze regionale strategieën.

4.2 Realisatie

Bij het afsluiten van het Energieakkoord in 2013 is een borgingscommissie ingesteld die moet toezien op het nakomen van de afspraken en inzicht geeft in de resultaten van het Energieakkoord. De Borgingscommissie zorgt ervoor dat de afgesproken maatregelen uit het Energieakkoord worden genomen, en dat dit akkoord niet bij intenties blijft. Op gezette tijden zullen de gemaakte resultaten vanuit het Energieakkoord worden geëvalueerd; er kan dan besloten worden tot bijstelling van de te nemen maatregelen indien onvoldoende resultaat wordt geboekt. In de Borgingscommissie zitten alle partijen die het Energieakkoord hebben ondertekend, en wordt voorgezeten door een onafhankelijke voorzitter (dhr. drs. E.H.Th.M. Nijpels).

In dit kader zijn in 2014, 2015 en 2016 de Nationale Energieverkenningen gepubliceerd. De Nationale Energieverkenning (NEV) die jaarlijks wordt uitgevoerd, geeft een analyse van de Nederlandse energiehuishouding en schetst plausibele toekomstige ontwikkelingen bij vastgesteld en voorgenomen beleid. De maatregelen van het Energieakkoord voor duurzame groei worden in deze ramingen meegenomen.

Op basis van de resultaten in de Nationale Energieverkenning 2015, is in het voorjaar van 2016 een Intensiveringspakket met maatregelen vastgesteld, waarvan voor energiebesparing in de gebouwde omgeving de label C verplichting voor kantoren de belangrijkste is.

Het effect van dit intensiveringspakket in de gebouwde omgeving wordt geraamd op 10,0 PJ in 2020 (bandbreedte 6,7 – 27,7 PJ). (Beoordeling intensiveringspakket Energieakkoord, ECN 2016). In de Nationale Energieverkenning 2016 zijn nog niet alle maatregelen van dit intensiveringspakket meegenomen omdat deze nog onvoldoende concreet zijn uitgewerkt. Uitgaande van vastgesteld beleid en voorgenomen (voldoende concreet) beleid wordt de finale energiebesparing in de gebouwde omgeving geraamd op 27 PJ per jaar (bandbreedte 13-43 PJ).

In het najaar van 2016 zijn aanvullende maatregelen afgesproken, namelijk een verplichting om huurwoningen met een label slechter dan label C uit te faseren. Deze maatregel zorgt ten opzichte van de NEV 2016 voor ongeveer 5 PJ extra energiebesparing. Met de energieleveranciers, installateurs en netbeheerders wordt gestreefd naar het opstellen van een taakstellend convenant tussen energieleveranciers, installateurs, netbeheerders en de overheid. Dit convenant dient een markt voor energiebesparing op gang te brengen en een besparing te realiseren van 10 PJ additionele finale energiebesparing in 2020.

Effect van individuele maatregelen

In tabel II.1 is een overzicht gegeven van de verwachte energiebesparing ten gevolge van de maatregelen in het Energieakkoord. Het betreft alleen de maatregelen die in mei 2016 voldoende uitgewerkt waren, en nog niet de maatregelen die naar aanleiding van de NEV2016 zijn afgesproken.

Tabel II.1 Overzicht verwachte energiebesparing ten gevolge van de maatregelen in het Energieakkoord

Sector, Instrumenten	2016		2020	
	Vastgesteld	Vastgesteld + voorgenomen	Vastgesteld	Vastgesteld + voorgenomen
Gebouwde omgeving, Totaal	2 [1-4]	4 [2-8]	12 [6-20]	27 [13-43]
Huishoudens algemeen totaal	1 [0-2]	1 [0-2]	5 [2-10]	5 [2-10]

Sector, Instrumenten	2016		2020	
	Vastgesteld	Vastgesteld + voorgenomen	Vastgesteld	Vastgesteld + voorgenomen
Slimme meters	0,5 [0,2-1,1]	0,5 [0,2-1,1]	2,4 [1,2-5,6]	2,4 [1,2-5,6]
Aanscherping Ecodesign	0 [0-0]	0 [0-0]	0 [0-0]	0,7 [0-0,7]
ISDE HH (additioneel), Belastingen te schijf	0,5 [0,1-0,8]	0,5 [0,1-0,8]	2,3 [0,7-3,9]	2,3 [0,7-3,9]
Koopsector totaal	1 [0-1]	1 [0-1]	3 [1-4]	3 [1-5]
Aanpak koopsector	0,6 [0,2-0,8]	0,6 [0,2-0,8]	2,9 [1,1-4,2]	2,9 [1,1-4,2]
Financieringsarrangement	0 [0-0]	0,1 [0,1-0,1]	0 [0-0]	0,4 [0,3-0,6]
Huursector totaal	0 [0-0]	0 [0-1]	1 [1-2]	2 [1-6]
STEP-regeling	0,1 [0,1-0,3]	0,1 [0,1-0,3]	0,7 [0,5-1,3]	0,7 [0,5-1,3]
Stroomversnelling	0,1 [0,1-0,1]	0,3 [0,1-0,4]	0,3 [0,3-0,3]	1,3 [0,3-2,1]
Lokale afspraken	0 [0-0]	0 [0-0,6]	0 [0-0]	0 [0-3]
Diensten totaal	1 [0-1]	2 [1-3]	3 [2-4]	16 [9-22]
ISDE HDO	0,1 [0,1-0,1]	0,1 [0,1-0,1]	0,4 [0,3-0,5]	0,4 [0,3-0,5]
Subsidie sport accommodaties	0 [0-0]	0,1 [0-0,1]	0,3 [0,2-0,4]	0,3 [0,2-0,4]
Handhaving Wet Milieubeheer	0,5 [0,3-0,7]	1,8 [1,1-2,5]	2,4 [1,5-3,4]	12,5 [7,5-17,5]

Sector, Instrumenten	2016		2020	
	Vastgesteld	Vastgesteld + voorgenomen	Vastgesteld	Vastgesteld + voorgenomen
Ecodesign aanscherping	0 [0-0]	0 [0-0]	0 [0-0]	0 [0-0,1]
verplicht label C kantoren	0 [0-0]	0,5 [0,3-0,6]	0 [0-0]	2,7 [1,4-3,2]

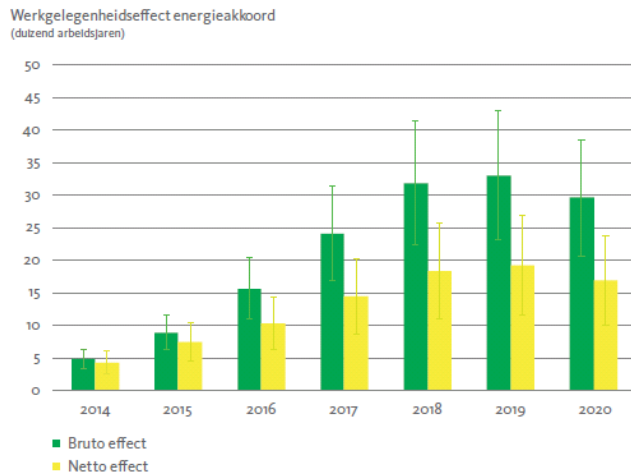
Bron: Nationale Energieverkenning 2016

Werkgelegenheid

Het Energieakkoord heeft als doel om 15 duizend extra (netto) voltijdbanen te scheppen en 90 duizend arbeidsjaren over de periode van 2014 tot en met 2020. In de cijfers voor werkgelegenheid wordt zichtbaar dat de energietransitie op gang komt. Realisatie van de beoogde 15.000 voltijdsmannen is binnen bereik, met name door de groei van werkgelegenheid voor hernieuwbare energie en energiebesparing. In figuur II.1 zijn het bruto en netto werkgelegenheidseffect van het Energieakkoord

weergegeven. De cumulatieve netto werkgelegenheid bereikt volgens het model nu het doel van 90 duizend arbeidsjaren.

Figuur II.1 Bruto en netto werkgelegenheidseffect van het Energieakkoord

Bron: Nationale Energieverkenning 2016

5. Koopwoningen

In de sector koopwoningen zijn de volgende acties in gang gezet en resultaten bereikt (Energieakkoord voor duurzame groei: voortgangsrapportage 2016; Kamerbrief over de voortgangsrapportage Energieakkoord 2016):

- Energie Nederland is in februari 2016 gestart met de campagne **'Sta op uit je stoel'**. Doel is burgers en bedrijven te stimuleren tot energiebesparing. Gedurende twee weken zijn commercials uitgezonden op radio en tv. Op een campagnewebsite brengen energiebedrijven hun energiebespaarproducten onder de aandacht.
- Het ministerie van BZK is op 17 oktober 2016 gestart met de driejarige **landelijke activeringscampagne** 'Energie besparen doe je nu'. Deze campagne is bedoeld om particuliere woningeigenaren te stimuleren tot energiebesparing in de eigen woning door het gevoel van urgentie te verhogen en veel voorkomende vragen en bezwaren weg te nemen. Het kan daarbij gaan om alle woningeigenaren met een label C of slechter. Naast commercials op radio en tv is er ook een campagnewebsite, waar woningeigenaren vragen kunnen stellen, de maatregelen en subsidiemogelijkheden kunnen bekijken en worden doorverwezen naar gemeentelijke energieloketten en aanbieders van producten en diensten. Brancheorganisaties van aanbieders stemmen met het ministerie van BZK af hoe de landelijke campagne kan worden ingezet binnen de vele **regionale voorlichtings-initiatieven**. Zij ontwikkelen eigen voorlichtingsactiviteiten met de 'look en feel' van de landelijke campagne. Gemeenten informeren via **energieloketten** de eigenaar-bewoners in hun regio over de voordelen van energiebesparing, over het regionale aanbod van producten en diensten en over de mogelijkheden tot financiële ondersteuning. In verreweg de meeste gemeenten zijn energieloketten actief. De meeste gemeenten zijn hun communicatie richting inwoners en bedrijven begonnen in oktober, gekoppeld aan de landelijke activeringscampagne.

- In vervolg op het advies van de Regiegroep Energiebesparing Koop borgt de **Stuurgroep Energiebesparing Koopsector** de samenwerking tussen VNG, het ministerie van BZK, Bouwend Nederland, Uneto-VNI, OnderhoudNL en de natuur- en milieufederaties bij stimulering van energiebesparing in regio's. De stuurgroep treedt op als opdrachtgever bij de ontwikkeling van diverse aanpakken en instrumenten.
- In de zomer 2016 zijn de gemeenten gevraagd samen met de markt voorstellen in te dienen voor **Innovatieve Aanpakken**. Dit betreft concrete projecten waarin op lokaal en regionaal schaalniveau de versnelling van de verduurzaming van de particuliere koopsector plaatsvindt door middel van de ontwikkeling van Product-Markt combinaties die bewoners meenemen bij het verduurzamen van de woning richting energieneutraal. De Innovatieve Aanpakken bouwen voort op de basis van energieloketten en allianties van aanbieders.
- VNG heeft het initiatief genomen voor ontwikkeling van **potentiekaarten** die laten zien in welke straten en buurten van Nederland goede mogelijkheden zijn voor energiebesparing en hernieuwbare energie. De digitale kaarten zijn bedoeld voor bouwbedrijven en installateurs en geven gemeenten inzicht in energie-gerelateerde beleidsvragen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek is zomer 2016 begonnen met de realisatie van potentiekaarten met informatie op buurtniveau. Deze kaarten zijn naar verwachting eind 2016 digitaal beschikbaar.
- Bouwend Nederland, Uneto-VNI en OnderhoudNL hebben gezamenlijk de hoofdlijnen van het profiel **Duurzame Aanbieder** vastgesteld. Met specifieke voorwaarden aan ondernemers die erop zijn gericht eigenaar-bewoners meer op maat gesneden producten en diensten aan te bieden voor het verduurzamen van hun woning. (Consortia van) ondernemers die kwalificeren als Duurzame Aanbieder, onderscheiden zich zo van niet-gekwalificeerde collega's. Het profiel "Duurzame Aanbieder" komt eind 2016 beschikbaar.
- De waarborgorganisaties Stichting Bouwgarant, Stichting Waarborgfonds Koopwoningen (SWK) en Woningborg Advies BV hebben een **energieprestatiegarantie** ontwikkeld waar ondernemers, die bij hen zijn aangesloten, gebruik van kunnen maken. Het gebruik van de energieprestatiegarantie is een voorwaarde om te kunnen participeren in lokale/regionale Innovatieve Aanpakken en zich te kwalificeren voor het profiel Duurzame Aanbieder. Aanbieders van een energieprestatiegarantie verbinden elk hun eigen voorwaarden aan de toepassing van dat garantieproduct. Over het algemeen vallen enkelvoudige maatregelen dan wel kleine maatregelen met beperkt effect daarbuiten. Om eigenaar-bewoners die daarvoor kiezen, ook een extra zekerheid te bieden, ontwikkelen Uneto-VNI, OnderhoudNL en Bouwend Nederland komende maanden de energielabelstapgarantie.
- Het **Nationaal EnergiebespaarFonds (NeF)** heeft in de eerste helft van 2016 met een overheidsbijdrage van 10 miljoen euro de rente op energiebespaarleningen verder verlaagd. Door een afspraak van de provincie Overijssel met het NeF kunnen inwoners van die provincie goedkoper lenen. Inmiddels heeft het fonds ongeveer 50 miljoen euro aan leningen voor energiebesparing uitgezet bij eigenaarbewoners en Verenigingen van Eigenaren (VvE).
- Op 1 september 2016 is een **subsidierегeling Energiebesparing eigen huis** gepubliceerd. Een budget van totaal 60 miljoen euro is beschikbaar voor huiseigenaren die minimaal twee grote isolatiemaatregelen uitvoeren. Voor een integraal zeer energiezuinig pakket (het isolatiepakket dat

hoort bij een Nul-op-de-meter woning) is een bonus van 4000 euro op de subsidie beschikbaar. Ook voor energieadvies en het maken van een groen meerjaren onderhoudsprogramma voor VvE's is subsidie beschikbaar.

- Er wordt gestreefd naar het opstellen van een **taakstellend convenant** tussen energieleveranciers, installateurs, netbeheerders en de overheid. Dit convenant dient een markt voor energiebesparing op gang te brengen en een besparing te realiseren van 10 PJ in 2020. Afgesproken is dat het convenant voor 1 mei 2017 is uitgewerkt en ondertekend. Indien dit niet wordt gerealiseerd, zal een alternatieve maatregel worden overwogen. Onderdeel van het akkoord over het convenant is dat indien partijen eind 2018 niet op koers liggen om de doelen van het convenant te halen er aanvullende verplichtende maatregelen genomen kunnen worden voor marktpartijen.

6. Huurwoningen

In de Huursector zijn de volgende acties in gang gezet en resultaten bereikt (Energieakkoord voor duurzame groei: voortgangsrapportage 2016; Kamerbrief over de voortgangsrapportage Energieakkoord 2016):

- Het wetsvoorstel **Energieprestatievergoeding (EPV)** is op 17 mei 2016 aangenomen en op 1 september 2016 in werking getreden. Verhuurders die hun woningen tot een (bijna) energieneutrale woning of nul-op-de-meter woning renoveren, mogen een energieprestatievergoeding aan hun huurders vragen om de forse investeringen in de huurwoning terug te verdienen. Over de hoogte van de vergoeding moeten de verhuurder en de huurder het eens worden.
- Per 1 juli 2016 is de **Stimuleringsregeling Energieprestatie huursector STEP** verbeterd waardoor het gebruik naar verwachting op een hoger niveau zal komen te liggen. Daarbij is onder meer de looptijd van de regeling tot eind 2018 verlengd, zijn de subsidiebedragen per verbeterstap verhoogd en is voor zeer energiezuinige renovaties een hogere subsidie beschikbaar gesteld.
- VNG, Woonbond en Aedes bevorderen dat gemeenten, corporaties en huurdersorganisaties ambitieuze **prestatieafspraken** maken ten aanzien van verduurzaming. Na betaalbaarheid is energetische woningverbetering het belangrijkste onderwerp waarover tussen augustus 2014 en december 2015 prestatieafspraken zijn gemaakt. In de Staat van de Volkshuisvesting wordt sinds begin 2016 jaarlijks over de lokale prestatieafspraken gerapporteerd.
- Tot augustus 2016 zijn naar schatting **750 nul-op-de-meter renovaties** in de huursector gerealiseerd, waarvan 700 vanuit Stroomversnelling.
- Op initiatief van VNO-NCW heeft de Nederlandse Investeringsinstelling (NLII) de business case van **Nul-op-de-meter renovaties geanalyseerd**. Gebrek aan financiële middelen vormt geen wezenlijke belemmering voor een grootschalige uitrol in de huursector. Belangrijk zijn onder andere de onzekerheid bij woningcorporaties over de levensduur van de energieprestatievergoeding en de salderingsregeling, de organisatorische complexiteit van zo'n renovatie en het feit dat de kosten nu nog relatief hoog zijn.
- Het ministerie van BZK gaat de vormgeving en mogelijke consequenties onderzoeken van het **uitfaseren van huurwoningen met een energielabel slechter dan label C**.

7. Vastgoedsector

In de vastgoedsector zijn de volgende acties in gang gezet en resultaten bereikt (Energieakkoord voor duurzame groei: voortgangsrapportage 2016):

- Het Ministerie van BZK heeft de vormgeving en mogelijke consequenties van een verplichting tot energiebesparing voor kantoren onderzocht. Ruim de helft van het aantal kantoren (ruim 80 miljoen m²) blijkt op dit moment een energielabel te hebben dat slechter is dan label C. Bij een verplichting tot realisatie van label C in 2023, bedraagt de additionele besparing 8,6 PJ in 2023. De terugverdientijd van de maatregelen ligt gemiddeld tussen de drie en zeseneenhalf jaar. Het merendeel van de kantoren kan zonder kostbare bouwtechnische aanpassingen een label C te halen. De publicatie van de maatregel staat gepland voor uiterlijk 1 januari 2018, met inwerkingtreding en handhaving per 1 januari 2023.
- Het ministerie van I&M en de VNG hebben invulling gegeven aan de in het Energieakkoord genoemde prestatieafspraken over handhaving van de energiebesparingsverplichting in de Wet milieubeheer door de ontwikkeling van 22 regionale energiebesparingsaanpakken die nu in uitvoering zijn. Onderdeel van deze aanpakken is de borging van het toezicht op de naleving van het Activiteitenbesluit.
- De Green Deal verduurzaming scholen is in uitvoering. Zeven ambassadeurs presenteren hun ervaring met energiebesparing aan gemeenten en schoolbesturen. Een helpdesk en een website zijn operationeel en de subsidieregeling waar schoolbesturen een bijdrage in de advieskosten kunnen aanvragen is per 1 oktober 2016 geopend. Het educatief aanbod voor lesmateriaal op het thema energie is ontsloten. Drie schoolbesturen zijn bereid om mee te werken aan een Nul-op-de-meter renovatie van een schoolgebouw.
- De subsidieregeling Energiebesparing en Duurzame Energie Sportaccommodaties, is van start gegaan voor een periode van vijf jaar. Er wordt jaarlijks een budget van zes miljoen euro beschikbaar gesteld. In 2016 was de subsidieregeling binnen enkele weken uitgeput. In samenwerking met de Vereniging Sport en Gemeenten, NOC/NSF en het waarborgfonds Sport zijn achttien regionale bijeenkomsten georganiseerd waar informatie is verstrekt over kansen, bestaande subsidieregelingen en financieringsvormen.
- Het Rijksvastgoedbedrijf start met drie Nul-op-de-meter pilots en verkent energie-besparende maatregelen in rijkskantoren en andere gebouwen van de overheid.

8. Bijlagen; literatuur

De onderdelen a) tot en met e) verwijzen naar de onderdelen van artikel 4 REE.

- a. Energiebesparing: Een samenspel van woning en bewoner – Analyse van de module Energie WoON 2012. Casper Tichelaar (ECN), Kees Leidelmeijer (RIGO), Augustus 2013, ECN-E-13-037.
- b. Verbetering referentiebeeld utiliteitssector:
  - voorraadgegevens
  - energiegebruik
  - besparingspotentieel
  - investeringskosten
  - arbeidsinzet

J.M. Sipma (ECN), December 2013, ECN-E-13-069.

- c. Het Energieakkoord: Wat gaat het betekenen? Inschatting van de gemaakte afspraken of http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2013-het-energieakkoord-wat-gaat-het-betekenen-1087_0.pdf
- d. Achtergronddocument bij doorrekening SER Energieakkoord – sector Gebouwde omgeving. C. Tigchelaar, ECN-E-13-045.
- e. Beoordeling Intensiveringspakket Energieakkoord, A.W.N. van Dril, M. Menkveld (ECN), mei 2016 ECN-N-16-008
- f. Energieakkoord voor duurzame groei
  - 1. Voortgangsrapportage 2016 (Borgingscommissie Energieakkoord)
  - 2. Nationale Energieverkenning 2016 (Borgingscommissie Energieakkoord)
  - 3. Intensivering Energieakkoord mei 2016 (Borgingscommissie Energieakkoord)
  - 4. Evaluatie 2016 (Kwink groep)
  - 5. Nationale Energieverkenning 2015 (Borgingscommissie Energieakkoord)
  - 6. Nationale Energieverkenning 2014 (Borgingscommissie Energieakkoord)